

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1988

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΡΙΚΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

ΤΟ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

ΦΑΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΡΙΚΑ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, οἰστροηλατούμενη ἀπὸ πνευματικά, ἠθικοκοινωνικά καὶ ἔθνικα ἰδανικά, πανηγυρίζει σήμερα, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 14 τοῦ Ἑσωτερικοῦ κανονισμοῦ τῆς, τὴν ἑκατοστὴ ἐξηκοστὴ ἑβδόμη ἐπέτειο τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας ἀπὸ τὸν περίπου τετρακοσάχρονο καταθλιπτικὸ τουρκικὸ ζυγὸ, μὲ ἔντονη εὐφροσύνη, ἀπειρη εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς συντελεστὲς του καὶ ζωηρὸ συναίσθημα ὑπερηφάνειας. Ἀκόμα ὁμως, καὶ κατ' ἐξοχὴν, μὲ διακαῆ ἐπιθυμία ν' ἀντληθοῦν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Παλιγγενεσίας ὠφέλιμα διδάγματα γιὰ τὴ μελλοντικὴ μας ἔθνικὴ πορεία.

Στὴν προσδοκία τῆς αὐτῆ ἀνταποκρινόμενος ἐπέλεξα ὡς θέμα τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου τὸ μὲ τὸν τίτλο «Τὸ εἰκοσιένα, φάρος γιὰ τὴ μελλοντικὴ πορεία τοῦ ἔθνους μας». Τὸ ἐθεώρησα ὡς ἐπίκαιρο λόγῳ τοῦ σημερινοῦ πνευματικοκοινωνικοῦ status quo τῆς κοινωνίας μας καὶ τῶν ἐπαπειλουμένων κινδύνων τῆς χώρας μας. Καὶ ὁ ἱστορικὸς ἐξ ἄλλου στοχασμὸς δὲν στερεῖται ἐξελικτικότητος ἐν ὄψει τοῦ βιουμένου παρόντος καὶ προγραμματιζομένου μέλλοντος.

Ἐκ τῶν τίτλων τῆς ὁμιλίας ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι τὸν κορμὸς τῆς ἐπιβάλλεται νὰ ἀποτελέσουν οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἀπέφεραν τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνα, ἢ καὶ τὸν ἐξημίωσαν. Σ' αὐτοὺς ἀφορᾷ τὸ δευτέρου κεφάλαιο. Πρὸ τούτου, στὸ πρῶτο κεφάλαιο θὰ ὑπάρξει λόγος γιὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδο καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα, γιὰ νὰ εὐδοιωθεῖ ἡ περὶ παραγόντων διαπραγματεύση. Στὸ τρίτο κεφάλαιο θὰ ἀποτολμηθοῦν ὑποδείξεις γιὰ πρέπουσα κατὰ τὸ μέλλον ἐθνικὴ μας πορεία, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐκ τοῦ ἀγῶνος διδαγμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Ι. ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ παλιγγενεσία τοῦ 1821, ὅπως καὶ κάθε ἱστορικὸ γεγονός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθεῖ ἀξιόπιστως αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, χωρὶς ἐνδελεχῆ ἀναδρομὴν εἰς τὴν προηγηθεῖσα αὐτῆς χρονικὴν περίοδο, κατὰ τὴν ὁποία σημειώθηκαν οἱ προϋποθέσεις ποὺ τὴν ἐπέφεραν.

Ὁ ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἴδια ἀποφράδα ἡμέρα, τὴν Τρίτην 29 Μαΐου 1453, κατὰ τὴν ὁποία ἔπεσε ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου εἰς τὰ χέρια τῶν Τούρκων καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἐδέχθη τὸ βαρύτερον πλήγμα τῆς ἱστορίας του.

Βαρύτερον, ἀλλὰ ὄχι θανάσιμον. Γιατὶ τὴν ἴδια στιγμήν ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παλαιολόγου, ὑπερασπιζομένου τὰ ἱερὰ καὶ ὄσια τῆς φυλῆς, κληροδοτοῦσε στοὺς Ἕλληνας μίαν αἰωνίως ἀκατάλυτον κληρονομίαν, τὴν πίστην εἰς τὴν ἑλληνικὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸν Χριστόν. Χάρη σ' αὐτὴν οἱ Ἕλληνας, καθ' ὅλην τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ὑπῆρξαν κατὰ Κοραῖν αἰχμάλωτοι μᾶλλον παρὰ δοῦλοι καὶ ἡ τιμὴ τους δὲν ἔπεσε παρ' ὅτι ἔχασαν τὴν ὑλικὴν τους δύναμιν. Ὁ θρόνος τοῦ μαρμαρωμένου βασιλεῦς ἐμψύσθησε σὲ καθένα Ἕλληνα, καὶ τὸν πρὸς ἀνώνυμον, πνεῦμα καρτερικῆς προσηλώσεως εἰς τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικὰ, ἀνυποληψίας πρὸς τὸν κατακτητὴν καὶ πεισματικῆς ἀντιστάσεως πρὸς τὸ στυγρὸν, φρικώδη, ἀφόρητον ζυγὸν τῆς δουλείας. Καὶ κατέστησε ὀργανικὸν στοι-

χειῖο του τὴν ὑπερήφανη ἐθνική του συνείδηση, τὴν ὁποία δύο χιλιάδες χρόνια πρὸ πίσω εἶχε ταυτοποιήσει ὁ Ἀριστοτέλης:

«Τὰ μὲν γὰρ περὶ τὴν Ἀσίαν ἔθνη ἄθυμα, διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ... τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος ἐνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστιν, διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον καὶ δυνάμενον ἄρχειν τούτων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας».

Ἴδου τὴν ὥρα, περὶ τῆς μακρόχρονης, 1453-1821, προεπαναστατικής περιόδου, διαχωριζομένης, χάρη περιγραφῆς της, σὲ δύο φάσεις.

Φάση 1453 - 1770

Κατὰ τὴν πρώτη αὐτῆ φάση τὸ ἑλληνικὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου, ὅπου χάρη στὸ ἑλληνικὸ ἀρχαῖο πνεῦμα εἶχε κραταιωθεί ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς οἰκουμενισμὸς, εἶχε ἐπικρατήσει νέος ρυθμὸς τέχνης μὲ κορυφαῖο δημιούργημα τὴν Ἁγία-Σοφία, κωδικοποιηθεῖ ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ νομοθεσία μὲ ὑπόστρομα τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο, εἶχε ἐξελιχθεῖ ἡ ποίηση καὶ πρωτοφανεῖ ἡ φιλανθρωπία καὶ τὸ φιλοκοινωνικὸ πνεῦμα, τὸ κράτος λοιπὸν τοῦ Βυζαντίου ἔχασε τότε τὴν ἐνότητά του καὶ ἡ ζωὴ συνεχίσθηκε κυρίως στὶς κοινότητες τῆς τέως ἑλληνικῆς ἐπικράτειας.

Τοῦτο, γιατί ὁ Μωάμεθ ὁ κατακτητὴς παραχώρησε στὸν ὑποδουλωθέντα λαό, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση, δύο προνόμια: τὸ ἀπαραιτήτο τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴ διατήρηση τῶν κοινοτήτων, θέλοντας νὰ συντηρήσει, ἀντιστοίχως, τὴ θρησκευτικὴ ἀντιζηλία μεταξὺ κυριάρχου καὶ δούλου λαοῦ καὶ ἐξασφαλίσαι φορεῖς, ὑπεύθυνους ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, γιὰ τὴν εἴσπραξη τῶν φόρων, τοῦ ἀπεχθοῦς χαρατσιοῦ. Ποῦ νὰ φανταζόταν ὅτι μ' αὐτὰ τὰ μέτρα θὰ ἔσκαβε τὸ λάκκο του!

Οἱ κοινότητες ἔγιναν ἐθνικὲς ἐστίες καὶ σιγὰ-σιγὰ ἀνέπτυξαν τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴ βιοτεχνία, τὸ ἐμπόριο, τὴ ναυτιλία τους καὶ τὴν ἐν γένει οἰκονομία τους. Καὶ ἡ ἐκκλησία κατέστη ἡγεσία τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ οἱ δμόφυλοι τοῦ Κατακτητῆ ἐκοιμόντουσαν ὑπνο νήδυμο καὶ εἶχαν ὡς ἰδανικὰ τὸ φιληδονισμὸ καὶ τὸ μπαξίσι.

Μέσα σ' αὐτὲς τὶς κοινότητες συγκροτήθηκε ἕνας ἰδιάζων ἐθνικὸς

στρατός μόνιμων επαναστατών, από τους κλέφτες στην αρχή και τους αρματολούς στη συνέχεια, ο οποίος ανέδειξε τους ξακουστούς στρατιωτικούς ηγέτες του αγώνος. Και ένα ναυτικό, έμπορικό στην αρχή, πολεμικό όταν το ζήτησε η πατρίδα, με επιφανείς θαλασσόλυκους καπετάνιους, αλάθητους μπουρλοτιέρηδες. Και ακόμα σ' αυτές καθιδρύθηκαν αμέτρητα σχολεία και καταρτίστηκαν διαπρεπή πνευματικά στελέχη, που έφεραν τις δάδες του φωτός της ανεξαρτησίας και του φιλελευθερισμού, τόσο στην Εύρώπη, όπου εξελίσσεται η αναγέννηση, όσο και στα Βαλκάνια και ιδίως στη Ρουμανία, όπου τα ύποτελη κράτη διεκδικούσαν την εθνική τους αυτονομία. Και όλα αυτά, ενώ στις κωμολόγειες και τα χωριά με το παραμικρό παράκουσμα έδημεύοντο τ' αγαθά των υποδούλων και έσυλοῦντο τα ιερά τους.

Οι Έλληνες ωστόσο δεν άνεχονταν τη δεσποτεία του ύποδεέστερου κυρίου. Οί εξεγέρσεις διαδέχονταν ή μία την άλλη παντού, μέχρι και στην Κύπρο, όπου κατ' εξοχήν υμνήθηκε ο μεσαιωνικός Ακρίτας. Είχαν ψυχολογία αιχμαλώτων κι όχι δούλων.

Ο ραγιάς είχε το φόβο προς τον αφέντη, ταυτοχρόνως όμως τον περιφρονούσε. Και πίστευε και ψιθύριζε:

Πάλε με χρόνια, με καιρούς, πάλε δικά μας είναι.

Φάση 1770 - 1821

Η δεύτερη προεπαναστατική φάση, 1770-1821, αποτελεί μία ιστορική περίοδο, κύχημα για το ελληνικό έθνος.

Η Τουρκία παρέμενε πανίσχυρη αυτοκρατορία, εκτεινόμενη σε τρεις ηπείρους. Ο Σουλτάνος αναγνωριζόταν ως ο υπέρτατος μονάρχης των αιώνων, ο μέγιστος των βασιλέων. Η πανίσχυρη Ίερή Συμμαχία, υπό τις ευλογίες του Metternich και του Τσάρου, έπειτα από την πρόσφατη ήττα της Γαλλίας, έναντιούτο σε καθεμία πολιτική μεταρρύθμιση, που επεδιώκετο με όπλα ή άποστασία, προβάλλουσα τη θεωρία της νομιμότητας, την οποία ή ίδια είχε πλάσει. Το εν γένει πνεῦμα της Εύρώπης, κουρασμένης από τους Ναπολεοντείους πολέμους (1792-

1815), ἦταν ἐχθρικό πρὸς ἐνδεχόμενο ἀπελευθερωτικό ἀγώνα τῆς Ἑλλάδος. Ἀκόμα τότε, μεταξὺ 1802 καὶ 1806, λόγω ἀνταγωνισμῶν της πρὸς τὴ Γαλλία καὶ Ρωσία, ἡ Τουρκία εἶχε διατάξει καὶ ἐπιτύχει τὸν κατ' οὐσία ἀφανισμό τῶν κλεφτοκαπεταναίων, πὸν εὐτυχῶς, χάρις στὸν Κολοκοτρώνη κυρίως, ὑπῆρξε παροδικός.

Ὡς παράγοντες εὐμενεῖς γιὰ τὴν ἀνάληψη ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ χαρακτηρίσει τοὺς ἑξῆς τρεῖς:

Πρῶτον, ὅτι γρήγορα μετὰ τὸ 1806 ξαναγέμισαν τὰ λημέρια τῶν κλεφτοκαπεταναίων, ἔτσι πὸν κατὰ τὸν Σταματάκο ὁ Μοριάς ἔγινε «ἐργαστήριο πολέμου». Δεύτερον, ὅτι ἡ Τουρκία ἐδοκιμάζετο ἀπὸ τὴν ἀνταρσία τοῦ Ἀλή πασᾶ. Καὶ τρίτον, ὅτι οἱ ἰδέες τῆς ἐλευθερίας, ἀνεξαρτησίας καὶ δικαιοσύνης, πὸν διακηρύχθηκαν πρῶτα μὲ τὴν Ἀμερικανικὴ καὶ μετ' ὀλίγον καὶ μὲ τὴν Γαλλικὴ ἐπανάσταση, εἶχαν συντελέσει στὴν ἀνάπτυξη πνεύματος φιλελληνισμοῦ τῶν πνευματικῶν ἡγετικῶν προσωπικοτήτων τῆς Εὐρώπης καὶ ἀντιστασιακοῦ τοῦ συνόλου ἑλληνικοῦ κοινοῦ.

Εὐρίσκω ὡς πολὺ ἀξιομνημόνευτες δύο στροφές τοῦ Ὑμνου τοῦ Σολωμοῦ πὸν περιέλαβε ὁ Μονρόε σὲ κείμενά του, καὶ εἰδικὰ τὸ πρῶτο στὸ μῆνυμά του τῆς 2 Δεκεμβρίου 1823 καὶ τὸ δεύτερο στὴν ἀπάντησή πὸν ἔδωσε σὲ πρόσκληση τοῦ Τσάρου νὰ ἐνταχθεῖ στὴν ἹερὰΣυμμαχία.

Τὸ πρῶτο:

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμη
πὸν ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανά.

Καὶ τὸ δεύτερο:

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ
καὶ τὰ σίδηρα ἐνθυμήθη
πὸν τὴν ἔδεναν κι αὐτή.

Εὔλογο εἶναι νὰ θεωρήσει κανεὶς ὡς παράτολμη τὴν ἀπόφαση γιὰ ἀπελευθερωτικὴ ἐξέγερση τοῦ Δαυὶδ ἔναντι τοῦ Γολιάθ ὑπὸ τὶς συνθήκες πὸν θίξαμε. Καὶ ὅμως τὸ ἀπονενομημένο τόλμημα ἔλαβε σάρκα καὶ ὄστᾱ. Καὶ ὁδήγησε σὲ ἀπαράμιλλο θρίαμβο. Γιατί, ὅπως ὁ Θουκυδίδης ἔκρινε, οἱ Ἕλληνες (Ἀθηναῖοι) εἶναι:

«Καὶ παρὰ δόναμιν τολμηταὶ
καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ
καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες»

Καὶ ἡ ἱστορία τους, ὅπως ὁ Μελάς ἐπεσήμανε ἀπὸ αὐτὸ τὸ βῆμα, δὲν ἔχει γραφεῖ μὲ τὸ διαβήτη καὶ τοὺς ὑπολογισμούς, ἀλλὰ μὲ τὴν παράδοση τοῦ γένους. Χάρη σ' αὐτὴν πέτυχαν θριάμβους ἱστορικούς, πὸν ἔχουν θέση μόνο στὸ πεδίο τοῦ μύθου.

Κορυφαῖοι πρωταθλητὲς τῆς προεπαναστατικῆς φάσεως τοῦ ἀγῶνα ὑπῆρξαν οἱ Μεγάλοι Δραγουμάνοι καὶ προύχοντες τῆς Βλαχίας (Ἵψηλάντηδες, Μουρούζηδες, Μαυρογένηδες, Καρατζάδες), οἱ φιλικοὶ (Σκουφᾶς, Ξάνθος, Τσακάλωφ, Ἀναγνωστόπουλος κ.ἄ.), ὁ πρόδρομος ἐθνικὴρσικας καὶ ἡρωικὸς ἐθνομάρτυρας Ρήγγας, μὲ τὸ ξίφος τοῦ λόγου του, καὶ ὁ κορυφαῖος ἐθνοδιδάσκαλος καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων διεθνῶς ὑποστηρικτῆς τῶν ἐθνικοτήτων Κοραῆς. Κι ἀκόμα μία πλειάδα διδασκάλων τοῦ γένους, ὅπως ὁ Εὐγ. Βούλγαρις, ὁ Νεόφ. Δούκας, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Θεόφ. Καῖρης, ὁ Ἀνθ. Γαζῆς, ὁ Γ. Γεννάδιος καὶ ἄλλοι.

Αὐτοὶ ὅλοι μαζί μάζεψαν τὸ λάδι καὶ ἔβαλαν τὸ φτυλί τοῦ πολυέλαιου τοῦ ἀγῶνα. Καὶ ἔδωκαν τὴν ἔμπνευση γιὰ τὸ πολεμιστήριο σάλπισμα τῶν ἱερολοχιτῶν:

«Φίλοι μου συμπατριῶται,
δοῦλοι νὰ ἴμαστε ὡς πότε;»

Καὶ μετέβαλαν τὴν Ἑλλάδα σὲ «ὀρχήστρα Ἀρεως, πὸν ἄρχισε νὰ μελωδεῖ, ὅταν θεία βουλή βρέθηκε ἡ ἀνδρεία ἠγεσία τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας,

γεννήματος τῆς ἀστικῆς τάξεως τοῦ προνομιούχου ἑλληνικοῦ ἔθνους».

II. Ο ΑΓΩΝΑΣ

Ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους (1838) ἡ 25 Μαρτίου ἔχει καθιερωθεῖ ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἀγῶνος δικαιολογημένα, ἔνεκα τῆς κατὰ τὴν ἴδια ἡμέρα ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Κόκκينو πρόσφερε τὸ μεγάλο σύμβολο τοῦ ἀγῶνος, τὸ Σταυρό. Πρέπει ὥστόσο νὰ ὑπομνησθεῖ ὅτι ἐνάμιση μῆνα προτύτερα, τὴν 28 Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, εἶχε κηρυχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἄλ. Ὑψηλάντη ἡ ἐπανάσταση τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν καὶ ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μαρτίου εἶχαν ἐκδηλωθεῖ ἐπαναστατικὰ γεγονότα στὴν Πελοπόννησο, μὲ σημαντικότερο τὴν ἐκδήλωση τῆς 23 Μαρτίου στὴν Καλαμάτα ὑπὸ τὸν Π. Μαυρομιχάλη καὶ Θ. Κολοκοτρώνη εἰς ἀπόδειξη τῆς πανεθνικῆς ψυχολογικῆς ἐτοιμασίας τοῦ ἔθνους πρὸς ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴ σκλαβιά.

Ἡ ἐξέγερση τῆς Μολδοβλαχίας, μὲ τὸ ἐμπνευσμένο σύνθημα «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος» καὶ τὸν ὄρκο-διαθήκη, ἦταν κατὰ τοὺς περισσότερους ἱστορικοὺς (Σπ. Τρικούπης, Φιλῆμων, Δ. Ζακυθινός) μίᾳ πολιτικῆ ἐνέργεια ἑκτακτῆς σκοπιμότητος, σύμφωνα μὲ ὅσα ἀκολούθησαν, μολοντί ἐπιφανεῖς προσωπικότητες (Κοραῆς, Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας, Ἄλ. Μαυροκορδάτος) —μὲ τὴν ψυχρὴ λογικὴ καὶ πλούσια γνώση τους —τὴν θεώρησαν πρόωρη. Τὸ τέλος τῆς δυστυχῶς ὑπῆρξε δυσμενές, τραγικόν, μὲ τὴ θυσία ὑπερδιακοσίων ἐφήβων, τῶν ἱερολοχιτῶν. Ὑπῆρξε προῖόν τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ κατὰ τὸν Δ. Ζακυθινὸν ἔκφραση τοῦ νεοβυζαντινοῦ οἰκουμεισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Ὁ κύριος ἀπελευθερωτικὸς ἀγὼνας φούντωσε, ἔπειτα ἀπὸ πυροδότηση πολλῶν σπυθῆρων, γρήγορα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὅλοι γνωρίζομε. Καὶ κράτησε ἑπτὰ χρόνια μὲ πεδία μαχῶν στὴν Πελοπόννησο, στὴ Στερεά, στὴν Ἠπειρο, στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου, στὴν Κρήτη, στὴν Κύπρο, σὲ καθεμίᾳ ἑλληνικῇ περιοχῇ.

Τὰ κατ' αὐτὸν διατρέξαντα εἶναι λίγο ἢ πολὺ σ' ὅλους γνωστά, ὥστε νὰ μὴν ἔχει λόγο ἢ συστηματικὴ τους ὑπόμνηση. Μάχες καὶ ναυμαχίες, μικρὲς ἢ μεγάλες, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλη. Ἡρωισμοὶ καὶ θυσίες χωρὶς τελειωμό. Ἐνθουσιασμοὶ καὶ ἀπογοητεύσεις. Συμπαραστάσεις καὶ ἀντιδράσεις διαφόρων ξένων κρατῶν καὶ προσώπων. Ὁμοψυχίες ἀλλὰ καὶ διχόνοιες μετὰξὺ μας. Σκαμπανεβάσματα τοῦ θυμικοῦ μας. Στερήσεις καὶ ἀγωνίες ἀπερίγραπτες. Καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπά. Σωστός λαβύρινθος γεγονότων!

Ὅμως ἡ πανηγυρίζουσα σήμερα ἑλληνικὴ ψυχὴ, συγκλονισμένη καὶ ὑπερήφανη μαζί, λαχταραεὶ νὰ φτερουγίσει πάνω ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς τόπους τοῦ ἀγῶνα, νὰ προσκυνήσει καὶ νὰ δεηθεῖ μὲ εὐλάβεια στὴ μνήμη τῶν ἀθανάτων ἡρώων του: καλόγερος Σαμονήλ (Κούγκι), Μπότσαρης, Γρίβας, Κολοκοτρώνης, Νικηταρᾶς, Ὑψηλάντηδες, Μανρομιχάλης, Μπουμπουλίνα, Διάκος (Ἀλαμάνο), Καψάλης (Μεσολόγγι), Γιαμπουδάκης (Ἀρκάδι).

Ὁ ἀγώνας τῆς παλιγγενεσίας μας ὑπῆρξε διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς τῶν ἄλλων λαῶν (Ἑλβετοί, Ἴσπανοί, Ἄγγλοι, Ἀμερικανοὶ κ.ἄ.). Σ' ἐκείνους ἐπεζητεῖτο ἡ ἰσοτιμία, ἡ ἰσοπολιτεία. Μὲ τὸ δικό μας ἔπρεπε ν' ἀποσπασθεῖ ἓνας ὑπερήφανος, ἱστορικὰ καταξιωμένος λαὸς ἀπὸ τὰ νύχια ἐνὸς ἀδυσώπητου ἀσιάτη κατακτητῆ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ φανατισμό του καὶ τὴ βαρβαρότητά του εἶχε ἐπιβάλει δουλεία χωρὶς ὄρια. Δὲν προῆλθε ἀπὸ οἰκονομικὰ συμφέροντα οὔτε ἀπὸ διαμαρτυρίες ὀρισμένης κοινωνικῆς τάξεως, πὺν κακοδαιμονοῦσε. Οὔτε ἀπὸ λαϊκὴ ὄργη καὶ ἔφεση γιὰ κοινωνικὲς μεταβολές. Ἦταν ἀγώνας ἐθνικὸς στ' ὄνομα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς πίστεως γιὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰδικότερα γιὰ ἀναβίωση τῆς ἑλληνικῆς ιδέας καὶ συνέχιση τῆς ἱστορικῆς δημιουργίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὸν ἔκαναν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ὅλων τῶν τάξεων ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πατρίδων, συμπεριλαμβανομένης, ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω, καὶ τῆς Κύπρου, ὅπου θυσιάσθησαν ἱεράρχες καὶ πολλοὶ ἀνώνυμοι κληρικοί. Καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκειά του δὲν ὑπῆρξαν ἀγωνιστὲς ἐπίορκοι τοῦ ὄρκου τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ ὁποῖος καθιερώθηκε ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τοὺς Μανιάτες παρὰ τὸν ποταμὸ τῆς Καλαμάτας, τὸν Νέδοντα, καὶ ἔμπρὸς

στον ξύλινο σταυρό τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Πατρῶν καὶ ἦταν:

Ἐλευθερία ἢ θάνατος.

Δὲν ἔλειψαν, ὅμως, κατὰ τὴν ἐπανάσταση καὶ τὰ βδελυρὰ συμβάντα, ἀπότοκα τῶν πατρογονικῶν μας ἐλαττωμάτων. Οἱ κλέφτες σὲ ἀσυμφωνία μὲ τοὺς ἀρματολούς. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀντίθετος πρὸς τὸν Ὑψηλάντη. Οἱ καπεταναῖοι ἐναντίον τῶν καλαμαράδων. Ὁ Μαυροκορδάτος σὲ ἀντιπολίτευση πρὸς τὸν Κωλέτη. Ὁ Ζαΐμης πολέμιος τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Κολοκοτρώνης στὴ φυλακὴ κατὰ τὴν κρισιμότερη ὥρα πὸν ὁ Ἰμβραήμ σάρωνε τὴν Πελοπόννησο.

Ὅλα αὐτὰ, σωστὸς σάρακας τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν Πουλίτσα, τελείως ἔξω ἀπὸ κάθε ταπεινὴ ἰδιοτέλεια ἢ προδοτικὴ διάθεση. Ἀπότοκα ὑπερατομικισμοῦ, φιλοπρωτίας, φιλαντίας, καὶ ἐπίκορης νοοτροπίας, ἐλαττωμάτων πὸν ὀδηγοῦν στὸ φθόνον καὶ στὴ διχόνοια, καὶ πὸν δυστυχῶς δὲν μᾶς ἔλειψαν ποτέ. Ἄς μὴ μᾶς χαλάσουν τὴν εὐφροσύνη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ τὰ παραβλέψουμε. Καὶ ἀντιθέτως, ἄς τονώσουμε τὸ καλῶς ἐννοούμενον φιλότιμον, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Ξενοφῶν (Ἱερ. VII, 4) ἀποφαίνεται:

«Οὐδεμία ἀνθρωπίνῃ ἡδονῇ τοῦ θείου ἐγγυτέρω δοκεῖ εἶναι ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη».

Τὰ ἐπακόλουθα τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα τοῦ 21, πολλὰ καὶ ποικίλα, ἔχουν ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ἑλλάδα, πὸν προεπαναστατικῶς ἀποτελοῦσε μία ἱστορικὴ ἔννοια, ἔγινε ἔπειτα ἀπὸ γεωγραφικὸ τῆς καθορισμὸ κράτος. Κράτος ὅμως μὲ πληθυσμὸ μικρότερον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου, μὲ πρωτεύουσα δεκατεσσάρων χιλιάδων κατοίκων καὶ μὲ πολλὰ τμήματα τῆς ἑλληνικῆς χώρας, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐνεργῶς μετάσχει στὸν ἀγῶνα, ἔξω ἀπὸ τὸ ἀπελευθερωθὲν βασίλειον, χωρὶς αὐτὸς ὁ ἀκρωτηριασμός νὰ δικαιολογεῖται πολιτικῶς ἢ ἠθικῶς, ὥστε νὰ ταιριάζει ὁ σαρκαστικὸς ἰσχυρισμὸς τοῦ Cobines ὅτι αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις «ἐν τῇ ἰδρῦσει τῆς Ἑλλάδος,

ἀπέβλεπαν εἰς τὴν διάλυσίν της». Καὶ νὰ μὴ ξέρει κανεὶς ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος νίκης ἢ ἐξολοθρευμοῦ. Τὰ πάντα, ἄψυχα καὶ ἔμψυχα, διατελοῦσαν ὑπὸ θλιβερῆ κατάστασι. Δὲν ὑπῆρχαν πόλεις. Τὰ σπίτια ἦσαν ἐρειπωμένα. Οἱ δρόμοι γιδοστράτα. Ἡ γεωργία στὰ σπάργανα. Ἡ διοίκηση σὲ ὄλους τοὺς τομεῖς της ἀνοργάνωτη. Καὶ ξένοι διαρκῶς νὰ ἐπεμβαίνουν γιὰ νὰ τὴν καταστήσουν ὄργανο τῶν φιλοδοξιῶν τους στὸ χῶρο τῆς Ἀνατολῆς, τὸν καιρὸ ποὺ ἡ Ἑλλάδα ἔπρεπε ν' ἀποβάλλει τὸ Ἀνατολικὸ πνεῦμα καὶ νὰ ἐνστερνισθεῖ τὸ εὐρωπαϊκόν.

Καὶ ὁμως χάρις στὸν ἀγῶνα τοῦ '21 σημειώθηκαν σύντομα ποικίλες θαυμαστὲς πολιτιστικὲς ἐξελίξεις στὴ χώρα μας, μὲ ἀντανακλάσεις καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν.

Ἴδου περὶ αὐτῶν:

Πρῶτον ἐξασφαλίσθηκε ἡ ἠθικὴ καὶ ψυχικὴ ἀναθάρρηση τῶν Ἑλλήνων. Τὸ Ἔθνος μας ξαναπόκτησε τὴν πίστη του γιὰ τὴν παγκόσμιον πνευματικοκοινωνικὴ ἀποστολὴ του. Καὶ διαδοχικὰ ἐπέτυχε τὶς θαυμαστὲς ἀπελευθερωτικὰς του νίκες στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀπαράμιλλη ἀντίστασίν του στὸ φασισμὸ κατὰ τὸ δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον. Καὶ ἐπέδειξε τοὺς χωρὶς προηγούμενον ἡρωισμοὺς στὸ Μπιζάνι, στὴ Ναυμαχία τῆς Ἑλλης, στὸ Ἑλ Ἀλαμείν, χάρις στὴν πίστη του στὴν ἐλευθερία. Μὲ αὐτοὺς του τοὺς ἀγῶνες ξαναενσωματώθηκαν στὸν ἐθνικὸ κορμὸ τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο πολλὰ ἑλληνικὰ τμήματα, ποὺ ἔξω ἀπὸ κάθε δίκαιον εἶχαν ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ κορμό.

Δεύτερον ὑποστηρίχθηκε ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, καὶ τῶν φιλελεύθερων πολιτευμάτων, μὲ σημαντικὰς ἐπιπτώσεις καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν χώρα μας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ αὐτὴ κατὰ τοὺς Μαριδάκι, Τριανταφυλλόπουλο καὶ Πουλίτσα ἑλληνικὴ πρωτοποριακὴ συμβολὴ ἄρχισε κατὰ τὶς παραμονὰς ἤδη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συμπληρώθηκε μὲ διαδοχικὰς πολιτικὰς πράξεις (βλ. πίν.) κατὰ τὴν ἐπτάχρονη διάρκειά της ὑπὸ φωτισμένους προσωπικότητες, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν διάκριση τῆς νομοθετικῆς, ἐκτελεστικῆς καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ψήφιση τοῦ φιλελεύθερου δημοκρατικοῦ συντάγματος τῆς χώρας.

Πίνακας

Γερουσία Πελοποννήσου	26-5-1821	Π. Μαυρομιχάλης
Σύναξη Βερβαίνων	Ἰούνιος 1821	Δ. Ὑψηλάντης
Σύνοδος Ἄργους	1-12-1821	Δ. Ὑψηλάντης
Σύναξη Στερεᾶς, Μεσολόγγι	4-11-1821	Ἄλ. Μαυροκορδάτος
Σύναξη Ἄμφισας	15-11-1821	Θ. Νέγρης
Α' Ἐθν. Συνέλευση, Ἐπίδαυρος	20-12-1821	
Β' Ἐθν. Συνέλευση, Ἄστρος	29-3-1823	
Γ' Ἐθν. Συνέλευση, Τροιζηνία	Μαῖος 1826	

Τρίτον, ἀπόκτησε τὴν αὐτονομία τῆς ἡ ἐκκλησία.

Τέταρτον, ἀναπτύχθηκε καὶ δὲν μᾶς ἐγκατέλειπε ὁ καλῶς ἐννοούμενος μεγαλοϊδεατισμός, στὸ μέτρο ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀποστροφή πρὸς τὴν ἀποικιοκρατία.

Πέμπτον, σημειώθηκε ἐξέλιξη σημαντικὴ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ συνεχίζεται μὲ προσδοκία ν' ἀποβεῖ τελικὰ σωστὸ ὄργανο ἀλληλοεπικοινωνίας, ἐπιστήμης καὶ λογοτεχνίας, διατηρουμένου τοῦ ἀσύγκριτου πλούτου τῆς.

Τὸ σύνολο τῶν θετικῶν ἐπιπτώσεων τοῦ ἀγῶνος ἐπικυρώνει τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου στὸν Ρήγα:

«Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραῖος σπεῖρεν ἀοιδός.

Καὶ ὁ μὲν ὄλετο, φεῦ, σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα».

Καὶ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς καλὸς οἰωνὸς γιὰ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας ὅτι συνεχίζει τὴν ἀνεκτίμητη ἠθικοκοινωνικὴ τῆς προσφορὰ διεθνῶς, ὅπως ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀγῶνος τῆς Πίνδου οἱ ἐκδότες τοῦ *Journal of Hellenic Studies* (T. 60) ἐπεσήμαναν.

«Ἄγγλοι Ἑλλησι χαίρειν.

Οὐ μαραθωνομάχους σέβομεν
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς,

᾽Ω φίλοι, οὐ τοίων χειρότερος
παλαιότερων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΕΥΘΔΩΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 21

Εἶναι πολλοὶ καὶ ἀλληλοσυνδυαζόμενοι, ἢ ἀναφορά μας ὅμως θὰ περιορισθεῖ μόνο στοὺς κυριότερους.

1. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Ἀνέκαθεν οἱ Ἕλληνες εἶχαν μέσα στοὺς γενετικό τους ὕλικὸ τὴν πίστη ὅτι ἀπὸ ὑπέρτατη δύναμη βηματοδοτούμενοι προορίζονται καὶ διαθέτουν τὴν ἰκανότητα νὰ ὑπηρετοῦν καλύτερα ἀπὸ τοὺς οἰουσδήποτε ἄλλοεθνεῖς τὴν ἀλήθεια, τὸ ὠραῖο, τὸ δίκαιο καὶ τὴν ἐλευθερία, πρὸ παντὸς τὴν ἐλευθερία καὶ νὰ ἀγωνίζονται μέχρι θυσίας γι' αὐτὲς τὶς ἀξίες. Ν' ἀγωνίζονται ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ δὲν τὶς ἐνιωθαν, δὲν τὶς ἐσέβοντο καὶ ἐπεδίωκαν νὰ τὶς καταπατήσουν. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ βάρβαροι.

Τὴν κατὰ τὸν παραπάνω στοχασμὸ ἐθνικὴ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμά τους καὶ τῶν Εὐρωπαίων, ἐμφαίνουν πολλὲς παλιές αὐθεντικὲς μαρτυρίες.

Ἐὸ Ἡρόδοτος γράφει:

«Τὴν γὰρ Ἀσίην καὶ τὰ ἐνοικέοντα ἔθνη βάρβαρα οἰκηιῶνται οἱ Πέρσαι, τὴν δὲ Εὐρώπην καὶ Ἑλληνικὸν ἤγηται κεχωρίσθαι».

Ἐὸ Πλάτων στοὺς Νόμους του, παρουσιάζει τὸν Ἀθηναῖο ὑποστηρίζοντα (Νόμοι 3, 698 α-β):

«Τὰ μὲν δὴ περὶ γε Περσῶν, ὡς οὐκ ὀρθῶς τὰ νῦν διοικεῖται διὰ τὴν σφόδρα δουλείαν τε καὶ δεσποτείαν, τέλους ἐχέτω... Τὰ δὲ περὶ τῆς Ἀττικῆς αὖ Πολιτείας... ἡμᾶς διελθεῖν χρεῶν... ἡμῖν γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅτε ἡ Περσῶν ἐπίθεσις τοῖς Ἕλλησιν, ἴσως δὲ σχεδὸν ἅπασιν τοῖς τὴν Εὐρώπην οἰκοῦσι, ἐγένετο, πολιτεία τε ἦν παλαιά... καὶ δεσπότις ἐνῆν τις αἰδώς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς τότε νόμοις, ζῆν ἠθέλομεν».

Καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀφιερώνει στή θεά Ἀθηναῖα τριακόσιες πανοπλίες λάφυρα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔνδοξη μάχη τοῦ Γρανικοῦ, μὲ τὸ ἐπίγραμμα:

«Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων, τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων».

Ὅμως τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς μας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς συνείδησης, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ ἀσιατικό, κυριολεκτικῶς χαλυβδώθηκε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὄψιμου Βυζαντίου. Οἱ Ἕλληνες, ὡς γνωστό, ἀρχικὰ ὑπέταξαν διὰ τοῦ πνεύματος τοὺς Ρωμαίους. Καὶ στή συνέχεια, ἔπειτα ἀπὸ τὴ μετὰθεση τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπέφεραν ἀρχικὰ τὸν ἐκχριστιανισμό, ἔπειτα τὸν ἐκρωμαϊσμό διὰ τῆς κωδικοποιήσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τελικὰ τὸν ἐξελληνισμό τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τὴν ἀπόκρουση τῶν ἀσιατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν σταυροφοριῶν μὲ τὰ ἐπιχειρηματικά τους ἐνδιαφέροντα. Προέκλυε ἔτσι ὡς νέο πνεῦμα τὸ ἑλληνοχριστιανικό, μὲ συνδυασμὸ ὀρθόδοξης πίστεως καὶ ἑλληνικῆς ἐθνικῆς συνείδησης, τὴν ὁποία ὁ Πλήθων ὁ Γεμιστὸς ἐγκωμιάζει:

«Ἐσμὲν γὰρ ὧν ἠγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνὴ καὶ ἢ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ».

Αὐτὸ τὸ πνεῦμα, φωλιασμένο μέσα στὸ μυαλὸ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς Ἕλληνα, χωρὶς ἐξαίρεση ὅπου καὶ ἂν ζοῦσε κατὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, δημιουργοῦσε ὅλους τοὺς εὐδοωτικὸς παράγοντες τοῦ ἀγώνα. Τὸ πόσο ἀδιάσειστος εἶναι αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς καταφαίνεται ἀπὸ τὴ διακήρυξη τοῦ Νέγρη στὴν δεύτερη ἐθνικὴ συνέλευση τοῦ Ἀστρους, πὸν τελειώνει ὡς ἑξῆς:

«....καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους πάτριον ἔχοντας τὸν βάρβαρον νὰ καταπολεμῶσι καὶ τὴν πατρίδα νὰ ἀπελευθερώσωσι».

Ἀποδεικνύεται ὁμως καὶ ἀπὸ τὸ ὑπερήφανο **OXI** στὸ φασισμό στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1940.

II. ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, παρὰ τὶς μεταξὺ τους κοσμοθεωρητικὰς διαφορὰς, ἀκολούθησαν κατ' οὐσίαν παράλληλη τροχιά, ὅλο καὶ συγκλίνουσαν πρὸς συνοδοιπορίαν.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἄμεση παραχώρηση στὸν Πατριάρχη τῆς ἀργυρῆς ποιμαντορικῆς ράβδου, πὺν ἐσήμαινε αὐτονομίαν τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμὸς ἀπέκτησε συνείδηση ἐνότητος καὶ ἡγετικὴ κεφαλή. Ὁ Πατριάρχης ἔγινε κατὰ τὸν Μένδελσον Βαρθόλδου αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων, παρ' ὅτι αἰχμάλωτος τοῦ Σουλτάνου, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπολόγισε σωστὰ τί σημαίνει θρησκευτικὸ συναίσθημα, παρόλο πὺν σ' αὐτὸ βασίσθηκε γιὰ νὰ κυριέψει τὴν Πόλην.

Ὑπὸ τὸν Πατριάρχη συγκροτήθηκε ἐπιτελεῖο, τὸ ἱερατεῖο, ὅπου ἐνετάχθησαν ἐκκλησιαστικὰ στελέχη καὶ ὀλόκληρος ὁ κληρὸς, μὲ στόχον τὴν χαλύβδωση τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ τὴν ἀνύψωση τῆς πνευματικῆς καὶ ἐν γένει κοινωνικῆς στάθμης τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἐθνικῆς παιδείας, μὲ κορυφαῖα κέντρα τῆς τὰ μοναστήρια.

Οἱ περισσότεροι δάσκαλοι τοῦ ἔθνους ὑπῆρξαν κληρικοί, ὅπως ὁ Κοραῆς ὁμολογεῖ.

«Πρῶτος ὁ κληρὸς ἄρχεται τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ ἔθνους διὰ τῆς παιδείας, ἀδιάφορον ἂν καὶ σ' αὐτὸν τὸν κανόνα, ὅπως πάντοτε, ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις».

Καὶ ἄλλοῦ.

«Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς εἰς κοινὴν μητέρα εἶναι προσκεκολλημένον τὸ γένος....».

Στὰ σπλάγχνα τῆς ἐκκλησίας μ' ὄργανον τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσα ἐγαλουρήθησαν οἱ περισσότεροι μυσταγωγοὶ καὶ ἐθνομάρτυρες τοῦ γένους.

Σωστὰ ἐπομένως ὁ Κολοκοτρώνης ξεκίνησε τὸν ἀγῶνα μὲ τὴν ἐνορασιακὴν του φράσην:

«Ὁ Θεὸς ὑπέγραψε, παιδιά, τὴν ἐλευθερία.
Καὶ ὁ Θεὸς δὲν παίρνει πίσω τὴν ὑπογραφή του».

Τὸ παρακάτω, γνωστὸ σ' ὅλους μας ποίημα, δείχνει καλύτερα ἀπὸ κάθε περιγραφή τί ἦταν γιὰ τὸν ἱερὸ ἀγῶνα ἢ ἐκκλησία:

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
σημαίνει κ' ἡ Ἁγιοσοφία, τὸ μέγα μοναστήρι.
Ἡ Δέσποινα ταράχθηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
Φωνὴ ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Σώπασε κυρὰ Δέσποινα καὶ μὴ πολυδακρύσεις.
Πάλε μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλε δικὰ μας εἶναι».

Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Σταυρὸς εἶναι ἡ ἀέναη λατρεία τοῦ γένους.

III. ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἐνας πρώτης ἐπίσης ἀξίας εὐδοωτικὸς παράγων τοῦ ἀγῶνα, συνδεδεμένος στενά, σὰν κλειδί πρὸς κλειδαριάς, μὲ τὸ ἐπισημανθέντας προηγουμένως παράγοντας, εἶναι ἡ παιδεία.

Τὴν προέχουσα σημασία της εἶχε ἐξάρει ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς ἤδη χρόνους ὁ Σωκράτης:

«Τοῖς μὲν πόλεσι τὰ τεῖχη, ταῖς δὲ ψυχαῖς ὁ ἐκ παιδείας νοῦς κόσμον καὶ ἀσφάλειαν παρέχει».

Τὸ Βυζάντιο ἐξ ἄλλου δειχθῆκε ἀδιαλείπτως περίλαμπρη ἐστία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, ὅπως ὁ Χρ. Παπαδόπουλος καὶ ὁ Δ. Ζακυθηνὸς περιέγραψαν, μὲ κατ' ἐξοχὴν λαμπρὸς ἐστίες του τὴν Πόλη καὶ τὸ Μυστρά. Ἦδη δὲ πρὸ τῆς ἀλώσεως εἶχε ἀρχίσει μία μεταλαμπάδευση τοῦ ἐλληνικοῦ πνευματικοῦ φωτὸς πρὸς τὴ Μεσευρώπη καὶ ἰδιαίτερα τὴν Ἰταλία, μὲ ἐξέχοντες ἐκπολιτιστὲς τὸν Γεώργιο Γεμιστὸ ἢ Πλήθωνα, τὸν Βησσαρίωνα τὸν Τραπεζούντιο, τὸν Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ καὶ τὸν Ἰ. Ἀργυρόπουλο.

Στὴ συνέχεια, μέσα στὰ πρῶτα πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν ἄλωση,

ἀναπτύχθησαν γοργὰ ὑπὸ τῆ σκέπη τοῦ πατριαρχείου, μὲ συρροὴ κοσμηκῶν καὶ ρασοφόρων ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἀποδιοργανωμένης ἑλληνικῆς ἐπικράτειας, οἱ πυρῆνες τῆς μεταβυζαντινῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς ἡγεσίας. Ἦτοι: Ἕλληνες Γραμματικοί, διπλωμάτες τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας καὶ ὄφφικιάλοι (=ἀξιοματοῦχοι) τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ μεγάλοι δάσκαλοι, οἱ ἐγκέφαλοι τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ ὑπὸ ρυθμὸ γεωμετρικῆς προόδου σύντομα ἀναπτύχθησαν διδακτήρια ὅλων τῶν βαθμίδων παντοῦ, μὰ παντοῦ, ὅπου Ἕλληνας. Καὶ στίς πόλεις καὶ στὰ χωριά καὶ στὰ βουνὰ καὶ στὰ νησιά καὶ στίς ἑλληνικὲς κοινότητες τῶν ξένων χωρῶν, ἀρχῆς γενομένης μὲ τὰ κρυφὰ σχολεῖα στοὺς νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ στὰ μοναστήρια.

Στὴν Πόλη, στὴ Θράκη, στὴ Μακεδονία, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴν Ἡπειρο, Νότια καὶ Βόρεια, ὅπου ἔλαμψε ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς μὲ πέντε ἀνώτερες σχολές, στὰ Ἰωάννινα μὲ μυσταγωγὸ τὸν Εὔγ. Βούλγαρι, στὴ Θεσσαλονίκη, στὸ Πήλιο καὶ στ' Ἀμπελάκια, στὴ Ζαγορὰ μὲ τὸν Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, στὴν Ἀθήνα, στὴν Πελοπόννησο, στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ στὴ μαρτυρικὴ μας Κύπρο, μὲ πληθώρα λογίων τῆς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνα κι ἔπειτα, ὅταν ἐκδιώχθησαν ἀπὸ τὴ γῆ τῆς οἱ Ἐνετοί.

Στὰ διδακτήρια αὐτά, πὸν πληθύνθησαν καὶ γίγαντώθησαν λειτουργικῶς ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀγῶνα, ὅταν ἀργότερα ὁ βάρβαρος κατακτητὴς ἐπέτρεψε τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς παιδείας, βλάστησαν δάσκαλοι τοῦ γένους, ἥρωες καὶ ἔθνομάρτυρες τοῦ ἀγῶνα καὶ ἀνώνυμοι πολεμιστὲς του, μὲ κορυφαῖες μορφὲς τὸν Ρήγα καὶ τὸν Κοραῆ προεπαναστατικῶς καὶ ἄλλους κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα, ἀπαράμιλλους ἐμψυχωτὲς τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισημανθεῖ:

—ὅτι κύριος ἐμπνευστὴς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἰδρυτὴς καὶ στελεχωτὴς τῶν διδακτηρίων τῆς, κατὰ τοὺς πρώτους ἰδίως αἰῶνες, ὑπῆρξε ἡ ἐκκλησία.

—ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐκπαίδευση ἐπεκτάθηκε πέρα ἀπὸ τῆ θεολογία καὶ φιλολογία καὶ στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες.

—ὅτι τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐκπαιδευσεως παντοιοτρόπως βοήθησαν πλεῖστοι ὅσοι εὐποροῦντες καὶ μικροαστοὶ Ἕλληνες τῆς ἡμεδαπῆς καὶ ἀλλοδαπῆς.

—ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παιδεία συνέδραμε στὴν εὐρωπαϊκὴν ἰδέα, ἐξέθρεψε τὸ φιλελληνισμό καὶ ἐξεκόλαψε τὴ φλογερὴ φιλοπατρία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔμπορικοῦ κόσμου τῆς διασπορᾶς.

Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν διατηρήθηκαν οἱ παραδόσεις μας, ἡ γλῶσσα μας καὶ ἡ ἐθνικὴ μας συνείδηση.

IV. ΣΤΡΑΤΟΣ

Ἅλλοι ἀποδέχονται ὡς κανόνα ὅτι:

«Δύο πράγματα κυβερνᾶνε τὸν κόσμον, τὸ ξίφος καὶ τὸ πνεῦμα».

Στὶς παραμονὲς τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Ἕλληνες διέθεταν καὶ τὰ δύο. Καὶ ἐδικαιοῦντο ν' ἀποτολμήσουν τὸν ἀγῶνα ἀπολύτρωσής τους ἀπὸ τὸν τύραννο.

Καὶ γιὰ μὲν τὸ πνεῦμα ὑπῆρξε πρὸ ὀλίγου σύντομη ἀναφορὰ. Σ' ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸ στρατό, ἡ κατάστασή του σχετικὰ μὲ τὴν ἐπάνδρωση καὶ τὸν ἐξοπλισμό του ἦταν ἡ ἑξῆς:

Τὸν πυρῆνα τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἀποτελοῦσαν 5 ἕως 7 χιλιάδες κλεφτοκαπεταναῖοι, στρατωνισμένοι στὰ ἀπάτητα ὄρεινὰ λιμέρια τους, πὸν διατήρησαν ἀμόλυντα ἀκόμα καὶ μετὰ τὶς σαρωτικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Τούρκων τὸ 1806. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀσύγκριτα, ψυχωμένα, παλικάρια, σωστὰ τσακάλια τῶν βουνῶν, μὲ ἀπίστευτη σκοπευτικὴ δεινότητα καὶ ψυχὴ λιονταριοῦ. Ἀριθμητικὰ δὲν διέφεραν ἀξιόλογα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ὅμως σὲ κάθε στιγμή, μὲ τὸ ὀργανωμένο κράτος τους ἦσαν σὲ θέση νὰ συγκροτήσουν μεγάλες στρατιές. Ὁ ἐξοπλισμός τους, μὲ τὰ κριτήρια τῆς ἐποχῆς, δὲν μειωνεκτοῦσε τοῦ τουρκικοῦ. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν δικῶν μας καθοριζόταν ἀπὸ τὸ ἰσχυρότερο ὄπλο, τὴν πίστη τους στὸ δίκαιο τοῦ ἀγῶνα. Ἡ ἰσχὺς του καταδείχθη πειστι-

κότερα ἀπὸ ὅ,τι σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση, στὸ Βαλτέτσι, στὰ Δολιανά, στὴν Τρίπολη, στὰ Δερβενάκια, στὸ Μεσολόγγι.

Ὡς πρὸς τὸ ναυτικό μας, τὸν αἰωνίως ἀήττητο φύλακα τῆς μεγάλης ἐθνικῆς συναισθηματικῆς μας προτίμησης, τῆς θάλασσας, ἀρχίζοντας τὸν ἀπελευθερωτικό μας πόλεμο, διαθέταμε στόλο μὲ ἀρκετὰ περίπου πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ναυπηγηθεῖ ὡς ἐμπορικά καὶ εὐδοκίμησαν λαμπρὰ στὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο, ἀπέβησαν ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ πολεμικά, λόγῳ ἀσυγκρίτων ναυτικῶν ἐμπειριῶν τῶν πληρωμάτων τους. Ἀριθμητικῶς ὑπολογίζονται στὰ μισὰ τῶν Τουρκικῶν. Διέθεταν ἀρκετά, περὶ τὰ 5000 πυροβόλα, πολὺ λιγότερα ἀπὸ τὰ τοῦ ἐχθροῦ μας. Οἱ ναῦτες μας ὑπολογίζονται περὶ τὶς 16.000. Ὡστόσο, ἡ ἐπάνδρωση τῶν πλοίων μὲ τοὺς θρυλικοὺς θαλασσόλυκους μπουρλοτιέρηδες, ἐπέτρεψε στὸ ναυτικό μας νὰ καταναυμαχεῖ παντοῦ τὸν ἐχθρὸ καὶ νὰ φράζει τοὺς πρόσφορους γιὰ μεταφορὰ στρατοῦ καὶ πολεμικοῦ ὕλικοῦ θαλάσσιους δρόμους, ἐμποδίζοντας τὸν ἐχθρὸ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροπλία του. Τὴν τεράστια ποιοτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ναυτικοῦ μας καθόριζε κυρίως ἡ ἐθνικὴ λατρεία πρὸς τὴ θάλασσα τῶν πλοιάρχων καὶ ναυτῶν μας καὶ ἡ ἀκλόνητη προσήλωση στὰ δίκαια τοῦ ἀγῶνος.

Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐκτὸς τῆς κολοσσιαίας οικονομικῆς συμβολῆς τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ.

V. ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔπαιξε τὸν πρῶτο ρόλο ἐκπολιτιστοῦ στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ πάντοτε ὁ ἐλληνικὸς ἀποικισμὸς διακρινόταν γιὰ τὴν εἰρηνικὴ διείσδυσή του καὶ τὶς φιλικὲς ἐμπορικὲς σχέσεις ποὺ ἀνέπτυσσε μὲ τοὺς αὐτόχθονες πληθυσμούς.

Μὰ πρὸς τὴν Εὐρώπη δὲν ὑπῆρχε ἐλληνικὴ προσπέλαση μέχρι τὸ δέκατο πέμπτο μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν πρωτάρχησε ὁ πνευματικὸς της διαφωτισμὸς ἀπὸ τοὺς μεταναστεύοντας σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὅμως αὐτός, ὅλο καὶ ἐπιτεινόμενος κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς σκλαβιάς, ἐξέθρεψε σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ τὸ 18ο μ.Χ. αἰῶνα καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὴν περίοδο

τῆς ἐπανάστασης μὲ τὶς θαυμαστὲς θυσίαι τῶν ἀγωνιστῶν της, ἓνα φλογερὸ φιλελληνισμό, ὁ ὁποῖος βοήθησε ἐξαιρετικὰ τὴν ἐπανάσταση. Τότε, ὅπως λέει ὁ ἱστορικός της Σπ. Τρικούπης, «ἢ πάντοτε ἀλληλομαχοῦσα εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ ὠμονόησε κατὰ πρώτη φορὰ καὶ ἤκουσε τὶς σωτήριες ἐντολὰς τῆς ἠθικῆς...», τὶς ὁποῖες διεκήρυτταν οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοί. Τὶς ἐντολὰς τῆς ἠθικῆς, παρὸτι ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἦταν σφοδρῶς ἀντίθετη.

Ἡ συμβολὴ τοῦ φιλελληνισμοῦ εἶναι πολὺ γνωστή. Ἄς περιορισθοῦμε στὴν εὐλαβῆ ἀνάμνηση τῶν ἐξοχώτερων φιλελλήνων.

VI. Η ΚΑΤΑΠΙΕΣΗ

Ἕνας ἄλλος παράγων, κυριότατος κατὰ πολλοὺς (Βακαλόπουλος), πὸν σημαντικώτατα συνετέλεσε στὴν παράτολμη ἐπανάσταση τοῦ '21, ὑπῆρξε ἡ καταπίεση, πὸν ὑφίστατο ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς ἐπὶ χρόνια καὶ χρόνια. Ἀγγραφεῖς, φορολογίαι, φυλακίσεις, ἐκτελέσεις, κ.τ.λ., ἔφεραν τὴν ἀπελπισία, ἡ ὁποία χαλυβδώνει τὸ φανατισμό. Εἶναι δικαιολογημένο νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη σοβαρῶς αὐτὸς ὁ παράγων, διότι ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ἡ ὁποία ἀπετέλεσε καταλυτικῆς σημασίας στοιχεῖο γιὰ τὴν ἀνάληψη καὶ διεξαγωγὴ τοῦ ἀγώνα, ὅπως πειστικὰ ὑποστήριξε σὲ κατὰ σύγχρονον μεθοδολογικὸ τύπον γινόμενες ἱστορικὲς του ἔρευναι ὁ συνάδελφος ἱστορικός Μ. Σακελλαρίου.

VII. ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐπῆρξε ἀποφασιστικὸς παράγων μὲ τὴν ἐξῆς παρουσία: Μία δρᾶξ ἐν πολλοῖς ἀτυχησάντων ἐπαγγελματικῶς Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς ἀλλοδαπῆς συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ ὀργάνωσε, μέσα σὲ λίγα χρόνια ὑπὸ ἀπαράμιλλη ἱστορικῶς μυστικότητι, μία πανελλήνια συνωμοσία, μὲ στόχον τὴν ἐθνικὴν ἀπελευθέρωσιν. Καὶ ὀδήγησε τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸ στάδιον τῶν ὀνείρων καὶ ἐλπίδων σὲ σκληρότατον μυστικὸν πόλεμον καὶ τελικὰ σὲ ἀσύγκριτην δόξαν. Χωρὶς τὸ συντονιστικὸν μυστικὸν ἔργον τῶν φιλικῶν, πὸν

ἐνισχυόταν ἀπὸ τὸ φανερὸ τῶν ἐταίρων τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας, τὸ ἐπιτελικὸ προσφύεστερα, κανεὶς δὲν ξέρει ποία θὰ ἦταν ἡ ἐξέλιξη καὶ τὴν τὸν Ἑλληνισμοῦ.

Καὶ αὐτὰ μὲν γιὰ τοὺς εὐδοωτικούς παράγοντες τῆς ἐπαναστάσεως. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἀρνητικοί, μὲ κυριότερους τοὺς ἐξῆς δύο:

Πρῶτον, ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ πολιτικῶν καὶ προκρίτων, καλαμαράδων καὶ στρατιωτικῶν, τὴν ὁποία ἐξέθρεψε ἡ πατρογονική μας φιλοπρωτία καὶ ἀχαλίνωτη γιὰ ἡγεσία φιλοδοξία. Λόγω αὐτῆς τῆς διχόνοιας ὁ Ἰμβραήμ ἀποβιβάσθηκε ἀνενόχλητος στὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ἐλεηλάτησε, τὴν ὥρα πὸν ὁ Κολοκοτρώνης φύλαγε τὸ κελλὶ τῆς Ἀκροναυπλίας. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐμποδίσθηκε στὸ νὰ ἐφαρμόσει τὸ στρατηγικὸ του σχέδιο δημιουργίας νεκρᾶς ζώνης πίσω ἀπὸ τὴ στρατιὰ τοῦ Κιουταχῆ, μὲ βásiμη ἐλπίδα νὰ τὴν διαλύσει. Καὶ δεύτερον, τὸ προσκύνημα, πὸν σημαίνει ὅτι ὁ Σουλτάνος ἔπεισε μερικούς, λίγους καὶ παροδικά, εὐτυχῶς, Ἕλληνες, νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ συγχωροχάρτι του, τὸ βαρβαριστὶ «ἀράϊ μπουγιουρντί», μὲ τὸ ὅποιο ἀπαλλάσσονταν οἱ προσκνημένοι ἀπὸ κάθε καταπίεση, ἀρκεῖ νὰ τοῦ παρεῖχαν μυστικὰ ἀνθελληνικὲς ὑπηρεσίες. Εἶναι παράταιρο νὰ συνεχίσει κανεὶς μ' αὐτὲς τὶς ἀθλιότητες. Ἄς θυμηθοῦμε μὲ βαθιὰ εὐγνωμοσύνη τὸ δαμαστὴ τῶν προσκνημένων Γέρο τοῦ Μοριᾶ, μὲ τὰ συνθήματά του:

«Νὰ μᾶς δώσει ὁ Θεὸς φώτιση νὰ μονιάσουμε».

«Φωτιὰ καὶ τσεκούρι στοὺς προσκνημένους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΜΑΣ ΠΟΡΕΙΑ

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, πρώτη μέριμνά μας πρέπει νὰ εἶναι ὅπως τόσο ὡς ἄτομα πάσης κοινωνικῆς ἀπασχόλησης, ὅσο καὶ ὡς πολιτεία, συντηρήσουμε ρωμαλέα τὴν ἐθνικὴ μας συνείδηση, τὴν ἐθνικὴ μας παράδοση.

Ἡ ἐποχή, πὸν ζοῦμε, λόγῳ τῶν καλπαστικῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ αἰῶνος μας, χαρακτηρίζεται ἀπὸ ριζικὲς μεταβολὲς τοῦ καθόλου κοινωνικοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς διαβίωσης. Καὶ ἀπὸ πληθώρα ἀντίθετων ροπῶν. Θεωρίες διεθνιστικὲς - πολιτικὲς πρακτικὲς ἔθνισμοῦ. Κηρύγματα εἰρήνης - πολεμικὲς προπαρασκευὲς καὶ πόλεμοι. Ἰδέες φιλελεύθερες - πράξεις καταπιεστικὲς καὶ ἀναρχικὲς. Οἰκονομικὴ ἰσότητα - μονοπώλια κρατικὰ ἢ ιδιωτικὰ. Κοινωνικὴ δικαιοσύνη - κομματικοὶ φαβοριστισμοί. Κοινωνικὴ παιδεία - πολιτικὴ προπαγάνδα. Ἡ ἀνθρωπότητα ἀντιμετωπίζει ἓνα ἀσύλληπτο κοσμολογικὸ μέλλον. Παντοῦ ρευστότητα, ἀνασφάλεια, ἀνικανοποίητο. Ἡ διατήρηση ἀκέραιης τῆς ἐθνικῆς μας συνείδησης ἀποτελεῖ ἐπὶ κρατικοῦ ἐπιπέδου τὸ ἰσχυρότερο μέσο ἀσφαλείας μας, μέχρι πὸν νὰ ἐκπληρωθεῖ τὸ ὄνειρο τῆς παγκόσμιας εἰρήνης. Ἐπὶ ἐπιπέδου δὲ ἀτομικοῦ, μὲ βάση τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ τεκμηρίωση, ἐξασφαλίζει τὸ ἄριστο δυνατὸ πνευματικοφυχοκοινωνικὸ ὑπόστρωμα στὸ φορέα του.

Ἄς θεωρήσουμε ὡς πρῶτο δίδαγμα τοῦ ἀγῶνα τοῦ '21 τὴν ἀνάγκη νὰ διατηρήσουμε ἰσχυρὴ τὴν ἐθνικὴ μας συνείδηση.

Δεύτερη μέριμνα κατὰ τὴ μελλοντικὴ πορεία τοῦ ἔθνους μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσήλωσή μας στὸ χριστιανικὸ συναίσθημα, πὸν εἶναι πιὸ πολὺ καὶ πιὸ ὀλοκληρωμένα συνδυασμένο μὲ τὸ πανανθρώπινο αἷτημα τῆς ἀγάπης, σὲ σύγκριση μ' ὁποιαδήποτε κοσμοθεωρία.

Ἄς μὴ παρασυρθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀντιχριστιανικὴ προπαγάνδα, πὸν ἔγινε καὶ γίνεται, μ' ἐπιχειρήματα τὴν οἰκονομικὴ συνεργασία καὶ συνοδοιπορία μὲ τὸν κατακτητὴ μᾶς μικρῆς μερίδας τοῦ κλήρον κατὰ τὰ ἔτη τῆς σκλαβιάς. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀσχήμες συνήθως δὲν φανέρωναν ταπεινὴ ἰδιοτέλεια οὐδὲ ἀκόμα περισσότερο ἀπεμπόληση τῆς ἐθνολατρίας. Ἦσαν σπάνια προϊόντα φανατισμοῦ. Τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Στὸ «γκιαοῦρ» (ἄπιστε) τῶν Τούρκων ἡ θρησκευτικὴ μας συνείδηση ἀντίτασε τὸ «σκύλε, ἀβάφτιστε». Κι ἔτσι δὲν τουρκέψαμε.

Βαθὺς ἐπομένως πρέπει νὰ εἶναι ὁ σεβασμὸς μας πρὸς τὴν ἐκκλησία μας.

Τρίτη μέρειμά μας, έντονότατα συστηματική, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ μέλλον ἢ μέρειμά μας γιὰ τὴν παιδεία, ὅπως μᾶς ἐδίδαξε ὁ ἔθνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ '21.

Σὲ τελικὴ ἀνάλυση μὲ τὴν ἔκταση ποὺ πῆραν —καὶ καλπαστικὰ ἀδξάνονται— ἡ παγκόσμια ἀλληλεπικοινωνία καὶ ὁ διεθνῆς συναγωνισμὸς τόσο στὸν πνευματικὸ ὅσο καὶ στὸ βιοτικὸ τομέα, εἶναι λογικὸ νὰ ἀποδεχθεῖ κανεὶς ὅτι ἡ μοίρα τῶν διαφόρων λαῶν θὰ καθορίζεται κατὰ βάση ἀπὸ τὴ στάθμη τῆς παιδείας τους. Παιδεία ἐπομένως καὶ πάλι παιδεία, ἄρτια, μακροπροθέσμως προγραμματισμένη καὶ ὑπεροκοματικὴ ὑπὸ καθολικὴ συναίνεση. Εἰδικότερα δὲ γιὰ ἐμᾶς, μὲ ἐπικέντρωση τῆς φροντίδας μας σύμφωνα μὲ τὰ φωτεινὰ κηρύγματα τοῦ ἀείμνηστου Προέδρου Τσάτσου στὴν ἀνθρωπιστικὴ παιδεία, τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς κατάθεσε τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο καὶ γιὰ ἀνέλιξή της διαθέτει ἀνεξάντλητο πρὸς περαιτέρω διερεύνηση ὕλικό. Καὶ ἀκόμα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Τρυπάνη μὲ τὴν ἀσύγκριτη γνώση καὶ ἐμπειρία του γιὰ τὰ θέματα τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας. Ἡ κυβέρνησις ποὺ θὰ προγραμματίσει καὶ ἐμπεδώσει ὑπεροκοματικὰ καὶ φωτισμένα τὴν καθόλου παιδεία μας, θὰ καταχωρισθεῖ σὲ μιὰ χρυσὴ σελίδα τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἐπέτειος τῆς 25^{ης} Μαρτίου εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα γιορτὴ θείας Βουλῆς καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους μας. Γιορτὴ τοῦ ἔθνικοῦ μας φρονήματος καὶ τῆς ἐλευθερίας, μὲ ἀκτινοβολία στὸν παγκόσμιον χῶρον. Καὶ ἡ Ἀκαδημία μας μὲ εὐλάβεια καὶ εὐφροσύνη συνορτάζει μὲ τὸ ἔθνος, γιὰτὶ σκοπὸς της εἶναι νὰ καλλιιεργεῖ, ἐκτὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν μουσῶν, καὶ τὴν ἔθνικὴ συνείδηση.

Αὕτῃ ἡ κοινὴ ἰδεολογία ἔθνους καὶ Ἀκαδημίας μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ σύμβολό της, ἡ Ἀθηνᾶ, ὑπῆρξε σύμβολο καὶ τοῦ ἔθνικοῦ μας ἀγῶνος τοῦ '21.

Ὁ ἀγῶνας τῆς Παλιγγενεσίας μας εἶναι κατὰ τὸν Παλαμᾶ ἓνα ἀγέραστο θέμα, μία ἀνεξάντλητη πηγὴ ἔμπνευσης, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν προσφέρεται γιὰ λογοτεχνικὴ καὶ ἱστορικὴ διαπραγματεύση. Ὡ-

στόσο, ἐτόλμησα νὰ τὸ προσπελάσω μὲ τὴν ἰδέα ὅ,τι δονεῖ κάθε ἑλληνική, κάθε ἐλεύθερη ψυχὴ.

Ἡ 25ῃ Μαρτίου, πάλι κατὰ τὸν ἔθνικὸ μας ποιητὴ, εἶναι ἡμέρα ἀναδρομικὴ καὶ δοξαστικὴ. Ἡ μέρα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Τὸ λυκαυγὲς τῆς πρέπει νὰ τὸ ζητήσῃ κανεὶς στὰ ἀκρορίζια τῶν ἱστορικῶν μας ριζῶν, στὴν πρώτη γένεση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἔπειτα ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη, ὅπως πρόσφατα ὑποστήριξε ἐνγλώττως ὁ συνάδελφος κ. Βρετάκος. Τὴν περαιτέρω δὲ ἐδραίωσέ τῆς ἐπιβάλλεται νὰ τοποθετήσουμε σὲ δύο φάσεις. Μία πρώτη καὶ κυριότερη κατὰ τὴν ἀρχαία κλασσικὴ ἐποχὴ τῆς Ἀθήνας· κατ' αὐτὴν ἐμεγαλύνθησαν σὲ ἀσύγκριτο βαθμὸ ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἐκνοφορήθη ἡ αὐτοπαιποίθησις στὴν ἔθνικὴ πνευματικὴ μας ρώμη καὶ ὑπεροχὴ. Καὶ μία δεύτερη, κατὰ τοὺς αἰῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, ὅταν μὲ κύρια ἐπικουρία τοῦ Χριστιανισμοῦ, γεννήθηκε ἕνας ἑλληνικὸς οἰκουμενισμὸς, τὸν ὁποῖο εἶχε προετοιμάσει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς, αἰχμαλωσίας ἀκριβέστερα, ὅπως ἐπεσήμανα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, παρέμεινε ἄσβηστο τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα, πὸν γιγαντώθηκε ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔθνομαρτυρικὴ στάση τοῦ Παλαιολόγου κατὰ τὴν ἄλωση, στίς ψυχὰς τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, χάρις στὴ θρησκεία καὶ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἔθνοισμοῦ συντηρήθηκε. Καὶ ὅταν οἱ συνθῆκες τὸ ἐπέτρεψαν, ἀναφε ἡ φλόγα τῆς ἀπελευθέρωσης σὲ κάθε ἐστία τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Καὶ τὸ λογικῶς ἀνέφικτο ἔγινε πραγματικότητα.

Οἱ συνέπειες τοῦ ἀγῶνα ὑπῆρξαν κολοσσιαῖες ἐπ' ἀγαθῶ τόσο τοῦ ἔθνους μας ὅσο καὶ εὐρύτερα τῆς ἀνθρωπότητος.

Καθιδρώθη τὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος, ἀπόκτησε δημοκρατικὴ διοίκηση καὶ μὲ ἀγῶνες οἰστρογηλατούμενους ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ του δίκαιο, ἐνσωμάτωσε στὸν κορμὸ του περιοχὰς ἀπὸ αἰῶνων ἑλληνικὰς, πὸν διατελοῦσαν ὑπὸ δουλεία. Ξαναβρῆκε τὴν ἐμπιστοσύνη του στίς πατροπαράδοτες ἰκανότητές του, ὥστε νὰ συμβάλῃ ἐκπολιτιστικῶς στὴν παγ-

κόσμια κοινωνία. Βαρύνεται ἀναμφισβητήτως ἀπὸ βαριά κληρονομιά, ἀλλὰ ἡ ψυχικὴ του ἀλκὴ εἶναι ρωμαλέα.

Στὸ διεθνή χωρὸ καὶ εἰδικότερα στὴν Εὐρώπη, ἡ ἐπανάσταση τοῦ '21 στάθηκε γεφύρι γιὰ πολλὰ ἔθνη πρὸς διεκδίκηση τῆς ἐθνικῆς τους ἀνεξαρτησίας. Καὶ ἂς μὴ λησμονοῦμε τί προσέφερε στὴν ἀνθρωπότητα τὸ «OXI» τοῦ ἀντιφασιστικοῦ μας πολέμου τὸ 1940. Ἦταν κι αὐτὸς κάτι τὸ ἀδιανόητο, πὺν ὅμως ἀποτολμήθηκε κυρίως λόγω τῆς παραδόσεως τοῦ '21.

Ὁ ἀπελευθερωτικὸς μας ἀγὼν, ὁρόσημο στὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους, ἀπέδωσε τὴν ἀναβίωση τῆς ἐλληνικῆς ἰδέας. Καὶ ἐπιβάλλει τὴ συνέχιση τῆς ἱστορικῆς μας δημιουργίας.

Πρῶτη ἐπιδιώξή μας εἶναι νὰ παύσουν νὰ καταδυναστεύονται καὶ νὰ βροῦν τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ τους ἐλευθερία ὅλα τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δευτέρα, ἡ καθόλου παραγωγικὴ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ μας ἀνέλιξη, γιὰτὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν νοεῖται ἱκανοποιητικὸς συναγωνισμὸς μέσα στὴ σημερινὴ παγκόσμια κοινωνία, πὺν κατὰ γεωμετρικὴ πρόοδο καθίσταται ἀλληλοεξαρτημένη στὸ σύνολό της.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι ἕνας ἀτέλειωτος ἀγῶνας. Καὶ ἔτι στοὺς μακροχρόνιους ἀγῶνες τελικὰ δικαιώνονται οἱ ἠθικὲς ἀξίες. Ἐμεῖς ὡς ἔθνος ποτὲ δὲν παραγνωρίσαμε αὐτὲς τίς ἀξίες οὔτε στὸ Μαραθῶνα, οὔτε στὶς Θερμοπύλες, οὔτε στὴ Σαλαμίνα. Οὔτε στὰ τείχη τῆς Πόλης. Οὔτε στὸ Σούλι, στὸ Μεσολόγγι, στὰ Ψαρά, στὸ Ἀρκάδι. Οὔτε στὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά. Οὔτε καὶ πρόκειται καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ παρεκκλίνουμε ἀπὸ τὴν ὑπερήφανη ἐλληνικὴ παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴ γραμμὴ τοῦ συνόλου τῆς πολιτικῆς μας ἡγεσίας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, κιβωτὸς τοῦ διδύμου «ἐλληνικὰ γράμματα - ἐθνικὴ συνείδηση», ὑπηρετοῦσα τίς ἀκατάλυτες ἀρχὲς τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἥθους, στρέφει μ' εὐγνωμοσύνη τὴ σκέψη της πρὸς τοὺς ἐργάτες τοῦ ἀγῶνος, πιστὴ στὴν ὑπερεξηντὰχρονη παράδοσή

της καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ '21 καὶ γεραίρουσα τὴν ἱερὴ μνήμη τῶν ἐθνομαρ-
τύρων καὶ ἡρώων του. Καὶ ὑπόσχεται νὰ ἀγωνισθεῖ, συντονιζόμενη
μὲ τὴν πολιτεία, κατὰ δύναμη, γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν ἐθνικῶν
μας αἰτημάτων, ἔτσι πὸς ὁ ἐλληνικὸς λόγος νὰ γίνῃ οἰκουμενικὸς
βηματοδότης.
